

LUDWIG HESSHAIMER (1872-1956), UN ARTIST JUGENDSTILIST TÂRZIU

Gudrun - Liane Ittu

Artist complex și extrem de interesant - graficianul, pictorul, scriitorul și muzicianul - Ludwig Hesshaimer, deși prin naștere aparține plaiurilor brașovene (atât familia paternă cât și cea maternă erau stabilite de generații la Brașov), este aproape necunoscut în țara sa de origine. În colecțiile Muzeului Brukenthal se află doar o mică parte din vastă operă grafică a artistului, reprezentată prin două dintre ciclurile sale gravate, primul intitulat "*Heil und Sieg - 35 Zeichnungen vom östlichen Kriegsschauplatze*" (Sănătate și victorie, 35 de desene de pe frontul de est), iar cel de-al doilea, mult mai izbitit "*Der Krieg, ein Totentanz*" (Războiul, un dans al morții), precum și numeroase ex-librisuri, felicitări, și machete de timbre poștale.

Datorită carierei tatălui, iar apoi datorită propriei sale cariere de ofițer, Hesshaimer a devenit cetățean al monarhiei bicefale, un om al "Cacanei", cum a numit-o Robert Musil, dar nicidecum unul fără însușiri. În această calitate a trăit atmosfera de speranță și agonie a anilor de dinainte de război și a participat la dispariția Imperiului pe întreaga durată a războiului. În ciuda faptului că s-a întors numai temporar în locurile de baștină, Hesshaimer s-a declarat mereu sas transilvănean și s-a identificat cu simbolurile minorității căreia îi aparținea, dovadă fiind studiul despre bisericile cetăți, elaborat și ilustrat de el.¹

Născut la Brașov în 14 martie 1872, Ludwig Hesshaimer a părăsit orașul său natal în fragedă copilărie, a trăit câțiva ani cu părinții la Trieste și Viena, iar la vârsta de 13 ani, tatăl său, nesocotindu-i înclinațiile artistice, l-a obligat să urmeze școala de

cadeți din Budapesta. Odată cu alegerea carierei armelor, drumul său în viață părea a fi trasat, dar tânărul talentat și interesat în toate formele de manifestare artistică - muzică instrumentală și vocală, actorie, literatură, desen, pictură, sculptură - s-a refugiat din monotonia vieții cazone într-o lume a "frumosului artistic" pe care și l-a apropiat în calitate de autodidact. Figura ofițerului artist, de altfel, a putut fi destul de des întâlnită în armata cezaro-crăiască, Hesshaimer nefiind o excepție în această privință.

Întâlnirea, în 1902, cu pictorul A. L. Mielich a fost benefică pentru Hesshaimer, iar colaborarea cu acesta i-a confirmat vocația sa artistică. Mielich a fost cel care l-a îndemnat să urmeze studii de specialitate, sfat care, după o perioadă de incubație de câțiva ani, a fost urmat întocmai. Astfel, în 1909, comandantul de companie, căpitanul Hesshaimer, a părăsit garnizoana de la Linz, la 37 de ani, înscriindu-se la Academia de Arte Plastice din Viena, pe care a absolvit-o în timpul record de numai un an cu rezultate excelente. Reactivat în 1911, a devenit profesor de desen la mai multe școli militare: St. Pölten, Cașovia, Sarajevo, Bratislava și Viena iar la începutul primului război mondial a fost numit reporter de război. În această calitate, Hesshaimer a urmat trupele în Polonia, Rusia, Galiția, Bucovina, România, în Balcani, în Tirol și în Italia. Din toate locurile pe unde poposise, el a îndrăgit cel mai mult Bosnia cu frumusețile ei naturale și cu diversitatea sa etnică - la Sarajevo trăise câțiva ani la începuturile carierei sale și acolo se și căsătorise. A devenit un veritabil poet al Balcanilor, iar prin ciclul de gravuri bosniace, constituit în 1915 în prima sa expoziție personală, a dobândit recunoaștere, toate cele 176 de gravuri fiind achiziționate de Albertina din Viena². În gravuri precum "Pescarul din Iajce", "Macedonience din Monastir", "Stradă la Monastir", "Caravansarai în Bitolia" ș. a. este redată, prin procedee realiste, atmosfera Balcanilor de la începutul secolului, încărcată de izuri orientale. Mult mai târziu, în 1941, Hesshaimer a valorificat o serie dintre aceste gravuri pentru a ilustra cu ele un studiu-poem (cu inflexiuni propagandistice, Bulgaria fiind în cel de-al doilea război mondial un stat aliat cu Germania) dedicat Ohridei³.

Ne-am fi așteptat ca un reporter să reprezinte scene eroice și

spectaculoase, glorificând războiul așa cum o făcuseră artiștii expresioniști înainte de marea dezamăgire⁴. La Hesshaimer nu vom găsi nimic din fascinația estetică a încheștărilor dintre armate dușmane, nimic din superbia conducătorilor de oști, ci vom asista la scene de un profund lirism (de pregătire și adăpare a cailor), la scene de odihnă și de așteptare și ne vom da seama de avantajele sau dezavantajele rezultate dintr-o anumite poziție sau configurație a terenului. De cele mai multe ori, desenele sale sunt însoțite de texte explicative, scrise îngrijit de desenatorul care urmase și cursuri de caligrafie. Cuvântul scris, atât din punctul de vedere al mesajului transmis - sub formă de date precise care facilitează înțelegerea desenului, dar și sub forma de devize, amintind de emblematica lui Alciatus - cât și din cel al esteticii literelor a fost foarte important pentru artistul nostru. De mare simpatie din partea sa s-a bucurat populația civilă, oamenii care, în spatele frontului, își continuau viața și preocupările cotidiene. Cele mai multe dintre desenele și gravurile din timpul primului război mondial sunt executate într-un stil naturalisto-realist ce nu ne lasă să bănuim evoluția sa ulterioară spre simbolism și Jugendstil. Numai câteva gravuri aparținând acestei perioade, și cunoscute nouă din reproduceri, sunt încărcate de un profund simbolism. De menționat ar fi în acest sens lucrarea "Moschea de chiparoși" lucrată la Elbasan în 1916 (cunoscută din reproduceri), gravură în care artistul creează o atmosferă misterioasă, dăruind elementelor peisajului o aură mistică⁵ sau "Casă pe drumul Varșovei", o casă izolată, distrusă de suflul unei bombe, plasată într-un vast peisaj a cărui ritmare este realizată prin intermediul unor stoluri de păsări.

În timpul campaniei rusești Hesshaimer s-a îmbolnăvit grav iar în momentele în care s-a aflat între viață și moarte a avut, conform însemnărilor din jurnalul său, viziunea ciclului "*Războiul, un dans al morții*" pe care a reușit să-l execute abia în 1921. Dansul morții este manifestul pacifist al artistului-militar care, de nenumărate ori s-a întâlnit cu îngerul eternității, un zguduitor apel la rațiune. Ciclul cuprinde 15 gravuri de dimensiuni mari (aprox. 40 x 30 cm), de valoare artistică inegală, în care Hesshaimer se folosește de subtile și elevate metafore și simboluri preluate de la înaintași (de la Dürer,

trecând prin Blake și simbolisti), și totodată de mijloacele artistice specifice expresioniștilor. Ne limităm la această prezentare succintă a ciclului, întrucât interpretarea sa amănunțită va face obiectul unei alte lucrări.

La începutul celui de-al doilea deceniu al secolului nostru, Hesshaimer începuse să se afirme și în domeniul graficii mici, a ex-librisului, felicitări și a mărcii poștale.

Dacă în calitate de reporter al războiului, imaginile create sunt cu precădere realiste, grafica mică i-a oferit posibilitatea experimentării cu linia și formele Jugendstilului, mijloace de expresie pe care nu le va părăsi până la finele deceniului trei. În aceste mici opere de artă, s-a dovedit a fi un maestru al desenului și folosirii spațiului, dând totodată dovadă de o bogată imaginație, de cunoașterea simbolurilor vehiculate în epocă și, nu în ultimul rând, de o fină ironie.

În cele ce urmează, ne vom referi la câteva dintre ex-librisurile cele mai reprezentative pentru ilustrarea temei propuse. Ex-librisul fiind un semn de proprietate, artistul, în general, era obligat să respecte doleanțele comanditarului în executarea lui.

Ex-librisul artistului, purtând inscripția *entworfen* 1910 (conceput 1910); *radiert* 1913 (gravat 1913), Hauptmann (căpitan) Ludwig Hesshaimer, (Fig. 1) pare a fi rezultatul premoniției războiului care,

Fig. 1

în curând, avea să izbucnească sau emblema meseriei sale, aducătoare de moarte. Un schelet, moartea, îmbrăcat în uniformă de ofițer, purtând în spate o coasă, este urmat de un înger al morții, călărind un cal. Îngerul, a cărui poziție aplecată denotă întristare, își acoperă ochii cu mâna stângă, probabil pentru a-și feri să privească o realitate tristă. Cerul, încărcat de nori grei, vine să sublinieze atmosfera apăsătoare.

Cu totul diferit se prezintă ex-librisul locotenentului major Albert Fischer (fec. 1913) (Fig. 2) care, probabil, face aluzie la unul dintre viciile sale. Personajul masculin minuscul, îmbrăcat în costum de vânător și înarmat, este ținut pe palma

mâinii drepte de un nud feminin, reprezentat în profil. Femeia, înaltă, subțirică și în același timp puternică este întruparea mult-temutei vampe, atât de des întâlnită în reprezentările art nouveau-ului, imaginea creată de Hesshaimer, amintind de Juditha sau de Salomea⁶ iar vânătorul schimbă locul cu vânatul.

Tot din 1913 datează ex-librisul maiorului von Körner în care apare un bărbat, îmbrăcat într-o manta, lângă o țevă de tun pe care este așezat un nud grațios de femeie de genul femeii-floare sau femeii-plantă agățătoare, un alt motiv îndrăgit al artei 1900.

Ex-librisul arhiducelui Carl Albrecht de Austria, datat Sarajevo 1914, (Fig. 3) reprezintă în prim-plan un călăreț în armură, în ținută marțială. Reprezentarea călărețului este realistă, doar norii și equiții cerești - dorința de victorie a personajului - amintesc de reprezentările jugendstiliste.

Fig. 2

1920 este datat un ex-musicis al familiei (de muzicieni) Luise și August Schmitt. (Fig. 4) Între teluric și sideral, pe culmea unui munte, dar profilat pe un cer înstelat de noapte tronează, însingurată, figura titanului muzicii, Ludwig van Beethoven. Lucrarea este interesantă din punct de vedere artistic prin folosirea contrastului între nuanțele de gri ale muntelui și negrul cerului, întrerupt doar prin mici pete albe, stelele, iar din punctul de vedere al simbolurilor folosite, prin sugerarea singurătății și unicității genului.

Tot în arta 1900 se înscriu trei ex-librisuri de o sensibilitate și grație aparte, ale căror proprietare sunt femei. Înscriș

într-un oval, cel al Carlei Schlesinger, datat 1924, reprezintă un câmp înflorit, având în prim-plan o carte deschisă, simbol al științei și cunoașterii universului, mediator al transcendentului, carte deasupra căreia zboară doi fluturi,

Fluturile este un simbol arhaic al reîncarnării sufletului iar cuvântul grecesc *psyché*⁷ înseamnă pe lângă suflet, respirație, chiar fluture. Datorită fazelor evoluției sale, fluturile este de asemenea un simbol al regenerării sau chiar o ființă primordială, demiurgică.

Pentru Lázár Elzi, artistul folosește în 1920 imaginea Florei călare, profilată pe un peisaj muntos (Fig.5) iar la Margarete Klammersbuch, o flacăra așezată pe un pedestal clasic este transformată în trunchiul unui arbust de trandafir ale cărui flori formează ovalul compoziției.(Fig. 6) Dacă în cazul Florei, se face aluzie la imaginea creată în secolul al 19-lea de bărbați femeii ca

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

personificare a naturii și implicit a anotimpurilor⁸, flacăra simbolizează viața, puterea creatoare, pasiunea, dragostea, purificarea, dar și puterea distructivă⁹. În cazul nostru, modul de reprezentare a flăcării, exclude latura ei distructivă.

Lista lucrărilor reprezentative din domeniul graficii mici ar putea fi continuată cu numeroase alte exemple. Considerăm însă, că prin cele arătate am putut convinge că Ludwig Hesshaimer a fost un excelent desenator care a asimilat influențele artei 1900 aducându-le la lumină cu întârziere, atunci când în plan european stilurile avangardiste cuceriseră galeriile și publicul. Indiferent de desincronizarea artistului cu moda timpului, opera sa ar merita recuperată pentru arta germanilor din Transilvania.

NOTE

1. Ludwig Hesshaimer, *Die Siebenbürgisch-sichsischen Kirchenburgen*, în *Der getreue Eckhart*, an 8, nr. 6/1931, pp. 519-524.
2. Rofratt Sttfter, *Siebenbürger Sachsen in Österreichs Vergangenheit und Gegenwart*, Innsbruck, 1976, pp. 75-77.
3. Ludvig Hesshaimer, *Ohrida, heiliges Bulgarenland* în *Der getreue Eckhart*, an 18, 2/1941, pp.361-367.
4. "Marele ceas al dezbărării de eul personal și contopirea cu întregul. Puternica dragoste pentru comunitate face să dispară barierele eu-lui, contopindu-l cu aceasta astfel încât să nu existe decât un singur trup cu un singur fel de sânge pregătit să fie vărsat" (trad. G.-L. Ittu) Marianne Weber, Max Weber. *Ein Lebensbild*, München 1989, p. 526.
5. *Ludwig Hesshaimer 1872-1956*, catalog de expoziție, Haus des Deutschen Ostens, München, 1992.
6. Bram Dijkstra, *Idols of Perversity. Fantasies of Feminine Evil in Fin de Siecle Culture*, Oxford , Oxford Univ. Press, 1986, pp. 369-372.
7. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara 1994, pp, 62-63.
8. Bram Dijkstra, op. cit., pp. 85-88.
9. Ivan Evseev, op. cit., pp. 63-64.